TRANSFORMATSIYALANGAN KIYIMLARNING O'ZIGA XOSLIGI, DIZAYNINING TAMOYILLARI VA TRANSFORMATSIYALANGAN KIYIMLARNING IJTIMOIY VA PSIXOLOGIK AHAMIYATI

Ubaydova V.E.
Abbosova M.O.
Buxoro davlat texnika universiteti
https://doi.org/10.5281/zenodo.23230367

Annotatsiya. Mazkur maqolada transformatsiyalangan kiyimlarning o'ziga xos konstruktiv-badiiy xususiyatlari, ularni loyihalashning asosiy tamoyillari hamda zamonaviy inson hayotidagi ijtimoiy va psixologik ahamiyati tahlil qilinadi. Transformatsiyalangan kiyimlar bitta kiyim konstruksiyasi doirasida uning shakli, funksiyasi, hajmi yoki tashqi ko'rinishini o'zgartirish imkonini beruvchi innovatsion kiyim turi sifatida qaraladi. Bunday kiyimlarda modullilik, ko'p funksiyalilik, ergonomiklik, universallik, konstruktiv moslashuvchanlik, estetik yaxlitlik va foydalanish qulayligi muhim dizayn tamoyillari hisoblanadi. Tadqiqotda transformatsiya mexanizmlari, yechiladigan va qayta biriktiriladigan elementlar, buklama va yig'ma konstruksiyalar, reversiv shakllar, modulli detallar hamda funksional o'zgarishlar masalalari yoritilgan. Shuningdek, transformatsiyalangan kiyimlarning iste'molchi psixologiyasiga ta'siri, individual o'zini namoyon qilish, kiyim orqali ijtimoiy identifikatsiya, kundalik faoliyatga moslashish va barqaror iste'mol madaniyatini shakllantirishdagi o'rni asoslab berilgan. Natijada transformatsiyalangan kiyimlarni zamonaviy moda dizaynining nafaqat estetik, balki funksional, ijtimoiy va psixologik ehtiyojlarga javob beruvchi istiqbolli yo'nalishi sifatida baholash mumkin.

Kalit so'zlar: transformatsiyalangan kiyim, kiyim dizayni, transformatsiya, modullilik, funksionallik, ergonomiklik, konstruksiya, moda, individual uslub, ijtimoiy identifikatsiya, psixologik qulaylik.

Abstract. This article analyzes the distinctive structural and artistic characteristics of transformable clothing, the fundamental principles of its design, and its social and psychological significance in modern life. Transformable clothing is viewed as an innovative category of apparel that allows for changes to its shape, function, volume, or appearance within a single garment structure. Key design principles for such clothing include modularity, multifunctionality, ergonomics, versatility, structural adaptability, aesthetic integrity, and ease of use. The study examines transformation mechanisms, detachable and reattachable elements, folding and collapsible structures, reversible forms, modular components, and functional modifications. Furthermore, it substantiates the impact of transformable clothing on consumer psychology and its role in individual self-expression, social identification through attire, adaptation to daily activities, and the cultivation of a sustainable consumption culture. Consequently, transformable clothing can be regarded as a promising direction in modern fashion design that addresses not only aesthetic requirements but also functional, social, and psychological needs.

Keywords: transformable clothing, clothing design, transformation, modularity, functionality, ergonomics, construction, fashion, individual style, social identification, psychological comfort.

Аннотация. В статье анализируются характерные конструктивные и художественные особенности трансформируемой одежды, основополагающие принципы ее проектирования, а также ее социально-психологическое значение в современной жизни. Трансформируемая одежда рассматривается как инновационная категория изделий, позволяющая изменять форму, функцию, объем или внешний вид в рамках одной конструктивной структуры. Ключевыми принципами проектирования такой одежды являются модульность, многофункциональность, эргономичность, универсальность, конструктивная адаптивность, эстетическая целостность и удобство в эксплуатации. В исследовании рассматриваются механизмы трансформации, съемные и сменные элементы, складные и разборные конструкции, двусторонние формы, модульные компоненты и функциональные модификации. Кроме того, обосновывается влияние трансформируемой одежды на психологию потребителя и ее роль в индивидуальном самовыражении, социальной идентификации посредством костюма, адаптации к повседневной деятельности и формировании культуры устойчивого потребления. Таким образом, трансформируемая одежда может рассматриваться как перспективное направление современного дизайна, отвечающее не только эстетическим, но и функциональным, социальным и психологическим потребностям.

Ключевые слова: трансформируемая одежда, дизайн одежды, трансформация, модульность, функциональность, эргономика, конструкция, мода, индивидуальный стиль, социальная идентификация, психологический комфорт.

Kirish. Kiyim insonning biologik ehtiyojlarini qondiruvchi vosita bo‘lish bilan birga, uning estetik qarashlari, ijtimoiy mavqei, individual didi, madaniy mansubligi va psixologik holatini ifodalovchi muhim madaniy hodisalardan biridir. Zamonaviy jamiyatda insonning kundalik faoliyati tobora ko‘p qirrali bo‘lib borayotganligi sababli kiyimga qo‘yiladigan talablar ham o‘zgarib bormoqda. Endilikda kiyim faqat chiroyli ko‘rinish bilan cheklanmasdan, turli vaziyatlarga moslashishi, qulay, ixcham, ko‘p funksiyali va uzoq muddat foydalanishga yaroqli bo‘lishi talab etiladi.

Shu nuqtayi nazardan transformatsiyalangan kiyimlar zamonaviy dizaynning istiqbolli yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Transformatsiyalangan kiyim — konstruksiyasi yoki ayrim elementlari o‘zgartirilishi orqali bir nechta funksional yoki estetik holatni hosil qila oladigan kiyimdir.

Masalan, uzun yubkani qisqa yubkaga aylantirish, ko‘ylakning yenglarini yechib, uni yengsiz model sifatida ishlatish, kurtkaning ayrim qismlarini ajratish, kiyim hajmini bog‘ich yoki maxsus konstruktiv mexanizm orqali o‘zgartirish transformatsiyaning amaliy ko‘rinishlaridir.

Transformatsiyalangan kiyimlarning dolzarbligi zamonaviy hayotning bir necha omillari bilan bog‘liq:

- iste’molchilarning funksional kiyimlarga bo‘lgan ehtiyojining ortishi;
- shahar hayotining tezlashuvi;

- kiyim garderobini optimallashtirish zarurati;
- individual uslubga bo‘lgan talab;
- resurslardan oqilona foydalanish;
- barqaror moda konsepsiyasining rivojlanishi;
- yangi konstruktiv va texnologik yechimlarning paydo bo‘lishi.

Shu sababli transformatsiyalangan kiyimlarni o‘rganish moda dizayni, kostyum kompozitsiyasi, kiyim konstruksiyasi, ergonomika, psixologiya va ijtimoiy dizayn kesishmasida amalga oshirilishi maqsadga muvofiqdir.

Transformatsiyalangan kiyim tushunchasi va uning o‘ziga xosligi. “Transformatsiya” tushunchasi biror obyektning shakli, tuzilishi yoki funksiyasini ma’lum mexanizm yordamida o‘zgartirishni anglatadi. Kiyim dizaynida esa transformatsiya kiyimning dastlabki shaklidan boshqa funksional yoki kompozitsion holatga o‘tish imkoniyatini bildiradi. An’anaviy kiyim odatda bitta asosiy shaklga ega bo‘ladi. Transformatsiyalangan kiyim esa:

1 kiyim → 2 yoki undan ortiq funksional/estetik holat

tamoyili asosida loyihalanadi.

Bunda transformatsiya:

- shaklni;
- hajmni;
- uzunlikni;
- detal tarkibini;
- funksiyani;
- rang yoki tashqi ko‘rinishni;
- kiyish usulini

o‘zgartirishi mumkin.

Transformatsiyalangan kiyimlarning o‘ziga xosligini quyidagi belgilar orqali ifodalash mumkin:

Belgilar	Mazmuni
Ko‘p funksiyalilik	Bitta kiyimning bir necha vazifani bajarishi
Modullilik	Ayrim qismlarning ajratilishi yoki qo‘shilishi
Moslashuvchanlik	Foydalanuvchi ehtiyojiga qarab shaklning o‘zgarishi
Ixchamlik	Bir nechta kiyim o‘rnini bitta modelning egallashi
Ergonomiklik	Harakat va foydalanish qulayligi
Estetik o‘zgaruvchanlik	Tashqi ko‘rinishning bir necha variantga ega bo‘lishi
Individualizatsiya	Kiyimni shaxsiy didga moslashtirish

Transformatsiya mexanizmlarining dizayndagi o‘rni. Transformatsiyalangan kiyimning muvaffaqiyati ko‘p jihatdan uning mexanizmlariga bog‘liq.

Amaliyotda quyidagi mexanizmlardan foydalanish mumkin:

- fermuar;
- tugma;
- knopka;
- magnitli biriktirgich;
- ilgak;

- bog‘ich;
- rezina;
- shnur;
- yashirin mahkamlash tizimi;
- modulli biriktirgich.

Mexanizm tanlashda uning mustahkamligi bilan birga kiyimning tashqi ko‘rinishiga ta’siri ham hisobga olinadi. Masalan, yashirin fermuar estetik jihatdan neytral bo‘lsa, yirik knopkalar aksincha dekorativ element sifatida ham xizmat qilishi mumkin.

Transformatsiyalangan kiyim uchun material tanlash oddiy kiyimga nisbatan murakkabroq.

Material:

- egiluvchan;
- shaklni yaxshi saqlaydigan;
- ishqalanishga chidamli;
- ko‘p marotaba buklanishga bardoshli;
- parvarishi oson

bo‘lishi maqsadga muvofiq.

Transformatsiya joylarida matoning doimiy buklanishi yoki tortilishi yuz berishi mumkin. Shu sababli materialning mexanik mustahkamligi va deformatsiyaga chidamliligi alohida baholanishi kerak.

Kiyim jamiyatdagi ijtimoiy munosabatlarning muhim belgilaridan biridir. Inson kiyimi orqali o‘zining kasbi, mavqei, madaniy mansubligi, yosh guruhi yoki individual uslubini namoyon qilishi mumkin. Transformatsiyalangan kiyim ushbu jarayonni yanada dinamiklashtiradi.

Bitta kiyim yordamida inson turli ijtimoiy vaziyatlarga moslasha oladi.

Masalan:

rasmiy muhit → yarim rasmiy muhit → kundalik muhit

uchun bitta kiyimning turli variantlari ishlab chiqilishi mumkin.

Bu xususiyat ayniqsa zamonaviy shahar hayotida muhimdir, chunki inson bir kun davomida turli ijtimoiy rollarni bajarishi mumkin.

Kiyimning samaradorligini baholash uchun quyidagi mezonlardan foydalanish mumkin:

Mezon	Baholash mazmuni
Funksionallik	Kiyim nechta vazifani bajara oladi
Transformatsiya qulayligi	O‘zgartirish uchun sarflanadigan vaqt va harakat
Ergonomiklik	Harakat va kiyish qulayligi
Mustahkamlik	Mexanizmlarning chidamliligi
Estetiklik	Turli holatlardagi tashqi ko‘rinish
Universallik	Turli vaziyatlarda foydalanish imkoniyati
Individualizatsiya	Foydalanuvchi tomonidan moslashtirish darajasi
Iqtisodiylik	Xarajat va foydalanish samaradorligi

Mezon	Baholash mazmuni
Barqarorlik	Xizmat muddati va resurslardan foydalanish
Psixologik qulaylik	Foydalanuvchining subyektiv qoniqishi

Bunday ko‘p mezonli baholash transformatsiyalangan kiyimni faqat tashqi ko‘rinishiga qarab emas, balki kompleks dizayn obyekti sifatida baholash imkonini beradi.

Tadqiqot muhokamasi. Transformatsiyalangan kiyimlar zamonaviy moda dizaynida funksional va estetik yondashuvlarning birlashishini namoyon etadi. An’anaviy kiyim ko‘proq tayyor shaklni taklif qilsa, transformatsiyalangan kiyim foydalanuvchini kiyimning shakllanish jarayoniga ma’lum darajada jalb qiladi.

Bu holat dizayn paradigmasining o‘zgarishini anglatadi:

“kiyim — tayyor mahsulot”
modelidan

“kiyim — foydalanuvchi bilan o‘zgaruvchi tizim”
modeliga o‘tiladi.

Transformatsiya konsepsiyasi ayniqsa ko‘p funksiyali shahar hayotida dolzarbdir. Ish, o‘qish, transport, sport, dam olish va ijtimoiy tadbirlar bir kun davomida almashib turadigan sharoitda kiyimning moslashuvchanligi muhim afzallikka aylanadi. Bundan tashqari, transformatsiyalangan kiyim shaxsning o‘zini ifodalash imkoniyatlarini kengaytiradi. Kiyimning bir necha ko‘rinishga ega bo‘lishi iste’molchiga o‘zining individual estetik qarashlarini namoyon qilish imkonini beradi. Shu bilan birga, transformatsiyalangan kiyim dizaynida muhim muammo mavjud: funksiyalar sonini ko‘paytirish har doim ham dizayn sifatini oshirmaydi. Haddan tashqari ko‘p mexanizm kiyimni og‘irlashtirishi, konstruksiyani murakkablashtirishi va foydalanuvchi uchun noqulaylik tug‘dirishi mumkin.

Bunday kiyimlarning ijtimoiy ahamiyati insonning turli ijtimoiy vaziyatlarga moslashishi, individual uslubini namoyon qilishi va kiyim orqali o‘z identifikatsiyasini shakllantirish imkoniyatlari bilan belgilanadi. Psixologik jihatdan transformatsiyalangan kiyim foydalanuvchida tanlov, nazorat, o‘zini namoyon qilish va yangilik hissini kuchaytirishi mumkin. Shu sababli transformatsiya faqat konstruktiv usul emas, balki inson va kiyim o‘rtasidagi o‘zaro munosabatni kuchaytiruvchi dizayn vositasi sifatida ham qaralishi mumkin.

Shuningdek, transformatsiyalangan kiyimlar barqaror moda konsepsiyasiga potensial hissa qo‘shadi. Bir mahsulotning bir nechta funksiyani bajarishi garderobni optimallashtirish va kiyimdan foydalanish intensivligini oshirish imkonini beradi. Biroq uning ekologik samaradorligi faqat transformatsiya imkoniyati bilan emas, balki material, ishlab chiqarish, xizmat muddati, ta’mirlash va qayta ishlash kabi omillar bilan kompleks baholanishi kerak.

Umuman olganda, transformatsiyalangan kiyimlarni kelajakdagi dizaynning “moslashuvchan, ko‘p funksiyali va inson markazli” modeli sifatida rivojlantirish mumkin. Bunda dizaynerning vazifasi faqat tashqi ko‘rinish yaratish emas, balki insonning jismoniy, ijtimoiy, estetik va psixologik ehtiyojlarini yagona konstruktiv tizimda uyg‘unlashtirishdan iborat bo‘ladi.

Xulosa. Transformatsiyalangan kiyimlar zamonaviy kiyim dizaynining innovatsion va istiqbolli yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, uning asosiy mohiyati bitta kiyim konstruksiyasi doirasida bir nechta funksional yoki estetik holatni yaratishdan iborat.

Tadqiqot natijasida transformatsiyalangan kiyimlarning asosiy o‘ziga xos xususiyatlari sifatida:

- ko‘p funksiyalilik;
- modullilik;
- konstruktiv moslashuvchanlik;
- ergonomiklik;
- universallik;
- individualizatsiya;
- estetik o‘zgaruvchanlik

aniqlandi.

Transformatsiyalangan kiyim dizaynining asosiy tamoyillari esa funksionallik, konstruktiv soddalik, ergonomiklik, estetik yaxlitlik, materialga moslik va foydalanuvchi ehtiyojlariga moslashuvchanlik bilan belgilanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Fletcher, K. (2014). Sustainable Fashion and Textiles: Design Journeys. Routledge.
2. Gwilt, A. (2020). A Practical Guide to Sustainable Fashion. Bloomsbury Visual Arts.
3. Sorger, R., & Udale, J. (2017). The Fundamentals of Fashion Design. Bloomsbury.
4. Gwilt, A., & Rissanen, T. (Eds.). (2011). Shaping Sustainable Fashion: Changing the Way We Make and Use Clothes. Earthscan.
5. Niinimäki, K. (Ed.). (2018). Sustainable Fashion in a Circular Economy. Aalto ARTS Books.
6. McKinney, E., & Shin, E. (2016). Exploring the effects of clothing fit and fashion involvement on consumer satisfaction. International Journal of Consumer Studies, 40(3).
7. Sproles, G. B. (1979). Fashion: Consumer Behavior Toward Dress. Burgess Publishing.
8. Entwistle, J. (2015). The Fashioned Body: Fashion, Dress and Modern Social Theory. Polity Press.
9. Crane, D. (2012). Fashion and Its Social Agendas: Class, Gender, and Identity in Clothing. University of Chicago Press.
10. Kaiser, S. B. (2012). Fashion and Cultural Studies. Bloomsbury Academic.
11. Fletcher, K., & Grose, L. (2012). Fashion & Sustainability: Design for Change. Laurence King Publishing.
12. Niinimäki, K. (2020). Sustainable Fashion in a Circular Economy. Aalto University.